

Danske Kancellis Supplikprotokoller i udvalg 1705-1795

ved
Michael Bregnsbo og Gunner Lind

Vejledning

Selskabet for Udgivelse af Kilder til Danmarks Historie
2005

Forord

Danske Kancelli var under enevælden det centrale, statslige forvaltningsorgan, der havde retsforhold samt kirke- og undervisningsvæsen som ressort. Gennem hele 1700-tallet er dets centrale protokolrække over indkomne skrivelser og deres behandling, de såkaldte supplikprotokoller, bevarede. De titusindvis af sagsindførsler her kaster interessant lys over mangfoldige sider af datidens samfundsliv. På sit årsmøde i 1991 diskuterede Kildeskriftselskabet mulighederne for at tilgængeliggøre disse enorme og værdifulde dokumentmasser. Michael Bregnsbo gennemførte i Kildeskriftselskabets regi en pilotundersøgelse, der resulterede i bogen *Folk skriver til kongen. Supplikkerne og deres funktion i den dansk-norske enevælde i 1700-tallet. En kildestudie i Danske Kancellis supplikprotokoller* (Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 1997). I forbindelse med denne pilotundersøgelse blev der opbygget en database med referater af 20 pct. af de indkomne supplikker fra syv år fra 1700-tallet. Hver sag blev registreret som selvstændig post og tillagt forskellige søgekoder, først og fremmest tematiske. Denne database er siden blevet viderebearbejdet, og mere detaljerede tematiske, geografiske m.fl. søgekoder er blevet tilføjet. De mere detaljerede og nuancerede tematiske koder, der er indlagt i databasen i forhold til den førnævnte bog, betyder, at en sammentælling ikke umiddelbart vil give samme facit som statistikkerne i bog. Ligeledes er forskellige fejl og unøjagtigheder blevet opdaget under arbejdet med databasen og rettet, endvidere er der i visse tilfælde ”gravet dybere”, hvorfor nye oplysninger i så fald har kunnet lægges ind i forhold til bogen.

Ligeledes er de originale sagsindførsler fra supplikprotokollerne blevet indskannet, således at man både vil kunne søge på sager tematisk og geografisk, læse et referat af sagens indhold samt klikke sig ind på en affotografering af den originale indførsel i protokollen.

Databasen udgør derved en overordentlig værdifuld og informativ kilde med hensyn til forholdene i den dansk-norske stat. Den vil være til nytte for alle, der arbejder med 1700-tallets rets-, kultur-, social-, mentalitets-, uddannelses-, kirke- og forvaltningshistorie. Databasen med tilhørende søgekoder er udarbejdet af Michael Bregnsbo med konsulentbistand fra Gunner Lind, der også har stået for udformningen af CD-ROM'en og dens brugerflade. Indskanningen af de originale protokolindførsler er foretaget af Filminningscentret ved Statens Arkiver.

Endvidere takkes Steinar Supphellen, Knut Sprauten, Hrefna Robertsdotir, Jørgen Mikkelsen og Søren Bitsch Christensen for beredvillig hjælp til afklaring af en række spørgsmål. Databasen er blevet brugt i forbindelse med undervisningen på flere hold historiestuderende ved Syddansk

Universitet, Odense. Dette gav anledning til en række forslag til forbedringer af brugervenligheden, hvoraf de fleste har kunnet gennemføres.

Det er en glæde for Kildeskriftselskabet at kunne fremlægge CD-ROM'en med Danske Kancellis supplikprotokoller i udvalg 1705-1795. Det er selskabets håb, at CD-ROM'en med sin umiddelbart tilgængelige brugerflade må finde indpas blandt såvel faghistorikere som blandt historisk interesserede i al almindelighed, herunder slægtsforskere, lokalhistorisk interesserede såvel som elever i folkeskolens ældste klasser samt på gymnasier og seminarier.

Tilsynsførende ved Kildeskriftselskabets supplikprojekt har været Erik Gøbel, Gunner Lind og Erik Nørr.

København, den 6. juni 2005

Sebastian Olden-Jørgensen Christian Larsen Michael Bregnsbo

Niels G. Bolwig Grethe Ilsøe Per Ingesman Leon Jespersen

Danske Kancelli og supplikkerne

Materialet i denne kildeudgave er en stikprøve af *Danske Kancellis Supplikprotokoller*. De originale protokoller er i Rigsarkivet.

I protokollerne har embedsmændene lavet et sammendrag af de skrivelser, som blev sendt ind til Danske Kancelli fra 1700 til og med 1799. I alt er der mellem 300.000 og 400.000 sager. Ud over sammendraget af den oprindelige skrivelse er der næsten altid et kort referat af sagens behandling i protokollen. Hvert blad i protokollen er delt i to på den lange led ved at blive bøjet, før der blev skrevet på det. Sammendraget står på højre side, og sagsbehandlingen på den venstre side af ombukningen.

Langt de fleste sager er *ansøgninger* (supplikker i datidens sprog), men der er også skrivelser af anden art. Danske Kancellis var den vigtigste afdeling af kongens centraladministration i København. Kancelliets embedsområde dækkede hele statsadministrationen undtagen:

- Økonomi, finanser, skatter og told.
- Militære sager.
- Udenrigske anliggender.

Oversat til moderne forhold behandlede Danske Kancelli de sager, som nu hører under Justitsministeriet, Indenrigsministeriet, Undervisningsministeriet, Kulturministeriet, Socialministeriet, Trafikministeriet med flere. Det vil sige, at langt de fleste sager, som indbyggerne havde i forhold til staten, hørte under Danske Kancelli. Den store undtagelse er sager vedrørende skat, told og finanserne i øvrigt.

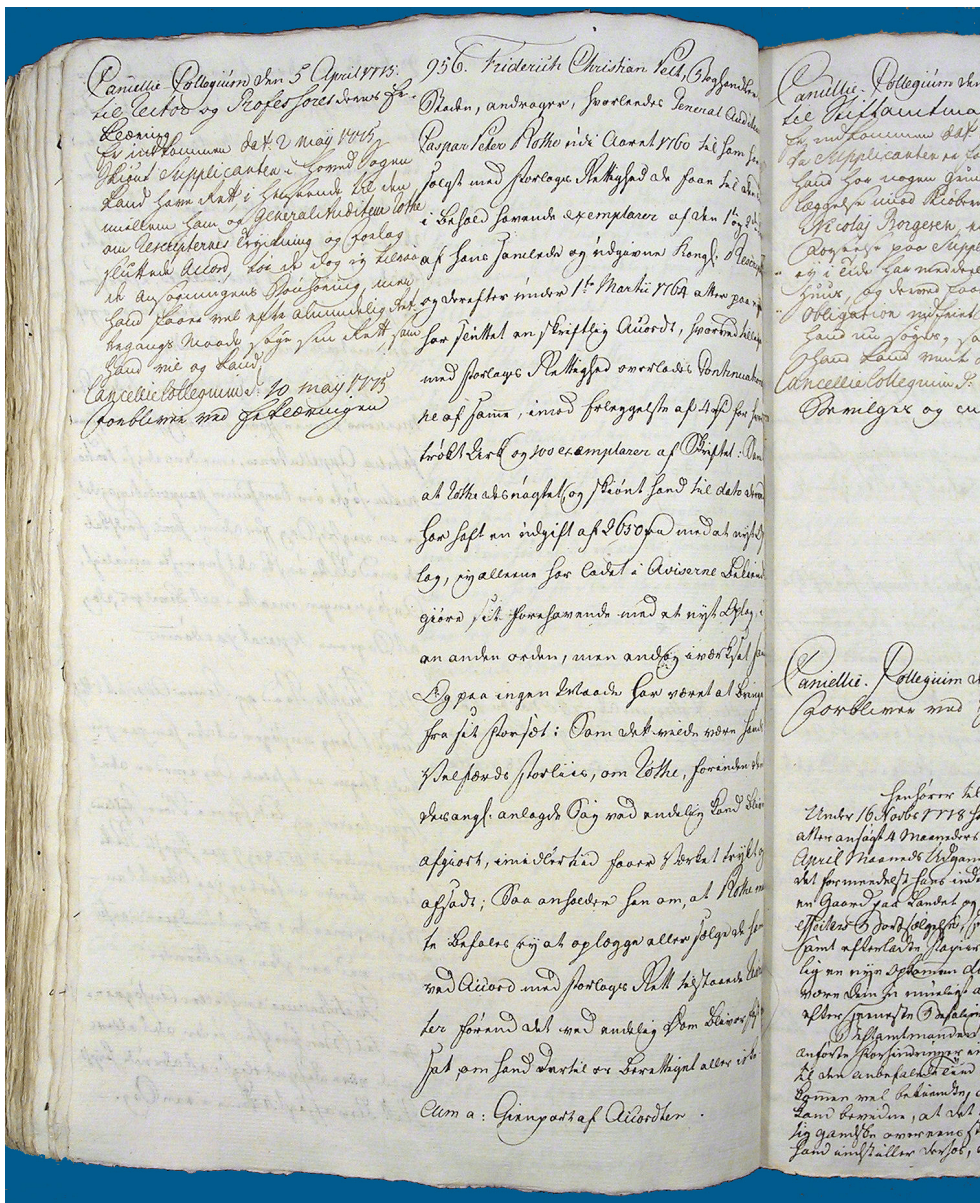
Geografisk dækkede kancelliet Danmark, Norge, Island, Færøerne og Grønland, og i de fleste anliggender også kolonierne i Vestindien og Ostindien. Hertugdømmerne Slesvig og Holsten hørte derimod ikke med. De sorterede under Tyske Kancelli. I praksis kan man dog finde en del ansøgninger fra Slesvig, og enkelte fra Holsten, i kancelliets protokoller.

Lokaladministrationens rolle

Det var ikke alt der blev afgjort i København. Kongen havde lokale embedsmænd, for eksempel amtmænd, byfogeder, og herredsfogeder. De havde fuldmagt til at afgøre nogle arter af sager selv. Så kom sagen kun til Danske Kancelli, hvis man ville klage over den lokale afgørelse. Som hovedregel havde embedsmændene ganske store beføjelser, så længe love og forordninger gav regler for, hvordan de skulle træffe deres afgørelser. Men deres beføjelser til at dispensere eller afgøre sager, der ikke var regler

for, var meget små. Det gælder gennem hele perioden, selv om visse typer sager blev uddelegeret i periodens løb.

De lokale embedsmænd havde til gengæld en vigtig rolle i behandlingen af supplikkerne. Den korrekte fremgangsmåde, når man ville indsende en supplik, var at ekspedere den via de lokale myndigheder, som så kunne sende deres bemærkninger med til København. Hvis det ikke skete, eller hvis Kancelliet gerne ville vide mere om sagens omstændigheder, blev

En side fra en supplikprotokol med referat af supplikken i højre spalte og referat af sagens behandling i venstre spalte. Længst til højre lidt af næste sides venstre spalte.

sagerne i stort tal sendt til udtalelse hos lokale embedsmænd. Deres vurderinger spillede en stor rolle for afgørelserne, som man kan se af referaterne af sagsbehandlingen.

Supplikkerne behandles i København

Officielt var det Hans Majestæt Kongen, den enevældige konge, der fik alle supplikkerne tilsendt. I virkeligheden var det kun hver tiende supplik, der blev forelagt for kongen personligt. (Det svarer til godt og vel en sag om dagen, ugen rundt, gennem de hundrede år.) Næsten dobbelt så mange sager blev behandlet i Konseillet, forsamlingen af kongens højeste ministre. De øvrige sager blev gjort færdige i Danske Kancelli uden at blive sendt videre opefter.

Danske Kancelli var et *kollegium*. Det vil sige at den højeste myndighed i Kancelliet ikke var en enkelt person, men gruppen af ledende embedsmænd i Kancelliet. I denne gruppe skulle sagerne diskuteres og afgøres. I praksis havde Kancelliets chef naturligvis den største indflydelse i kollegiet. Han var ofte også medlem af Konseillet, og refererede de vigtige sager for kongen.

Konseillet 26.6.1715: til stiftamtmandens erklæring. Indkommet 15.7.1715: knapheden på tømmer bekræftes, visse af de foreslåede foranstaltninger kan anbefales, andre, der vil krænke købstadsprivilegierne, derimod ikke. Kancelliet 16.7.1715: til Politi- og Kommercekollegiets erklæring. Indkommet 16.8.1715: forslaget vil skade købstæderne, vil skade norske købmænd, hvis de skal tvinges at sælge til bønderne. Det vil medføre, at de norske tømmerleverancer udebliver, og godsejerne vil opkøbe tømmer i deres bønders navn. Konseillet 21.8.1715: forbliver ved Politi- og Kommercekollegiets erklæring.

Eksempel på behandling af en sag (et forslag fra amtmanden i Thy): Sagen er først blevet sendt til behandling i Konseillet, som beder om den lokale stiftamtmands mening. Den kommer så tilbage til Danske Kancelli, som beder om en udtalelse fra Politi- og Kommercekollegiet (en myndighed, der behandlede erhvervsager). Til sidst er sagen sendt til endelig afgørelse i Konseillet.

Læs mere om supplikkerne

Læs mere om Danske Kancelli, om supplikkerne og om det materiale, der indgår i denne udgave, i bogen *Folk skriver til kongen. Supplikkerne og deres funktion i den dansk-norske enevælde i 1700-tallet*, af Michael Bregns-

bo. Bogen er udgivet af *Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie*. Stikprøven af supplikker, som danner grundlag for den elektroniske udgave, er oprindeligt lavet for at danne grundlag for denne bog. Bogen kan bestilles direkte hos Selskabet på WWW.KILDESKRIFTER.DK eller gennem en boghandel.

Forretningsgangen i Danske Kancelli findes udførligt beskrevet i P. A. Heiberg: *Udkast til en Skildring af Forretningsgangen og Bogføringen ved Danske Kancelli 1670-1848*, København 1977.

En beskrivelse af arkivprotokollernes indhold og benyttelse findes i Michael Bregnsbo: Danske Kancellis centrale protokol- og sagsrækker i 1700-tallet som personal- og lokalhistoriske kilder – en kommenteret oversigt. *Personalhistorisk Tidsskrift* 1998, nr. 2, s. 184-211.

Den elektroniske udgave

Den elektroniske udgave af Danske Kancellis Supplikprotokoller er en lille stikprøve af det omfattende materiale. Fra hvert af årene: 1705, 1715, 1735, 1755, 1775, 1785 og 1795 er udvalgt hver femte sag. Der er helt mekanisk taget alle sager, hvis numre i protokollen ender på 1 eller 6. Stikprøven er på over 5000 sager, men det er altså kun omkring 1,4 % af alle supplikker.

For hver sag er der lavet et kort referat af sagen og dens behandling. Desuden er den klassificeret efter type, og visse egenskaber er beskrevet i særlige felter. For eksempel om sagen blev forelagt kongen selv, om svaret var ja eller nej, og så videre. Alle disse oplysninger kan bruges til at lave et filter, eventuelt i kombination. For eksempel kan man udvælge alle sager om landboforhold fra Norge, eller sager, hvor kvinder ansøger om strafnedsættelse, eller ansøgninger om skilsmisse der besvares med ja.

I den elektroniske udgave er der knyttet en faksimile – en ”elektronisk fotokopi” – af de relevante sider i protokollen til hver enkelt sag. Her kan man altså læse den fuldstændige sag, som den står i protokollen.